

HÁJNIKOVA ŽENA

Dramatický veršovaný príbeh o manželskej láske; protiklad mravnosti ľudu a šľachty; oslava života uprostred homoeravskej prírody.

Autor: PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV

Útvar: lyricko-epická skladba.

Kompozícia: Skladá sa z 18 kapitol, ktoré sú vsadené do lyrického rámca. Na začiatku je lyrická básen **Pozdrav**, na konci lyrická básen **Zbohom**.

Dejová línia sa rozvíja dynamicky ako v dráme, bez odbočení. Autor ju spomína úvahovými a opísanými úvodmi kapitol a piesňovými vločkami.

VI, XII. a XIV. kapitoly sú piesňové.

Hlavným kompozičným prostriedkom je **kontrast** v niekoľkých úrovniah:

1. spoločenská úroveň – ľud a šľachta,
2. mravná úroveň – mravná čistota a zhyralosť,
3. situačná úroveň – obraz tichej prírodnej scenérie pred dramatickou situáciou v deji alebo po nej.

Kol hájnikovej chalupy je ticho... (iesne po odchode Artuša).

Narovnu tíš... (naruší ju Artuš).

Dej je gradovaný tromi príchodmi Artuša, vrchol jeho smrtou a súdom. Zachrana koči starého grófa Villániu nedosahuje ten istý stupeň dramatickosti, je nečakaným zvratom v deji (perpetuou).

Postavy

Michal Čajka, jediný syn hájnika Čajku, čo mnoho rokov pracoval u grófa Villániu. Michal musí po smrti otca opustiť horáren a slúžiť u gazdov. Požiada o miesto po svojom otcovi a dostane ho.

Je priamy, nepoklonkuje, ale je úctivý, ako sa na človeka z ľudu pautí. Má dosť sebadôvery pred pánni i seberovými. Bol na vojne, vedel si medzi rovesníkmi získať povest *zasnušího* muža, *každý* znal jeho *pášť* a *svať*.

Bol šanovlivý, opravil a zariadil horáren, aby mala kam jeho žena prísť.

Zalúbil sa do Hanky, ktorú mu rodičia nechceli dať. Kvôli nej sa chce usadiť, aby sa o ňu mohol postarať. Hanku má úprimne rád, je šťastný, že ju získal, berie na seba jej vinu. Má prudkú povahu, hneď sa zamračí a hnevá. Ako hájnik si príkladne plní povinnosti, kontroluje drevorubačov, s jedným sa i pobije, ale nevydrží sa dlho hnevať, pomeri sa, má „*srdce*“.

Vrchnosť rešpektuje, Artuš Villániu ho udrie po tvári, Michal však nereaguje.

Hanka Čajková, jediná dcéra bohatých, dobrých rodičov. Bola krásna „*ako kvietok z jara*“. Mala veľa pytačov, všetkých odmietla, čakala na Michala, kým bol na vojne. Rada sa pekne upraví a oblečie, je veselá, „*šilovitá, vrtielka*“ ako každá dobrá gazdúň. Aj keď je z bohatého rodu, je naučená robiť.

Michala má rada od prvej chvíle a Artuš je jej svojim nadbiehaním protivný. Je taká dôverčivá, že na chvíľu uverí, že nie je zlým pánom. Artuš sa totiž prezvedal, ako žijú, či nič nepotrebnú. Hanka zatiaľ pred Michalom dve návštevy mladého pána, bojí sa jeho hnevu.

Nepristúpi na návrhy mladého pána, urazí sa, keď jej hodí do krčička peniaze. Nechce pána vedome zabiť. Bráni sa pred jeho doteravosťou. Z výčitek po hroznom čine sa zblázni, k rozumu prichádza, keď sa jej narodí dieťa. Je nežnou, starostlivou matkou.

Artuš Villániu, mladý pán a budúci dedič, odlišuje sa spôsobmi, obľebaním, správaním i morálkou od ľudových postáv. Tak ako sú tie nositeľmi dobrých vlastností svojej spoločenskej vrstvy, Artuš je nositeľom väčšiny zlých vlastností.

Uptáa obľebením – kolpák na hlavu, mentieka, purpurové nohavice, biele rukavice, jemný bičik. Má čierneho koňa Havrana. Meno Villániu zaznieva v reči rozprávača: „*vilný drak*“.

Páčia sa mu pekne ženy („*znateľ žien*“), rád poluje i na takúto „*zver*“. Autor vytvára paralelu lovu na jeleňa a Artušovho „*lovu*“ v horárni.

Nie je zvyknutý na odmietnutia, neznaša prehru, odmietanie ho ešte viac rozdráždi.

Aj k mužom sa správa veľkopersky – napríklad k sluhovi alebo v konflikte s Michalom.

Hanka ho v sebaobrane zabije.

Dej a ukážky

Pozdrav

Oslava prírody:

Pozdravujem vás, lesy, hory,
z tej duše pozdravujem vás!
Co mrcha sove v nás skočí, zmori,
znak jeho určenu, zmätnila lož,
ohlúšila presila:
vy k žitiu privediete zas,
vy ozkresíte, vy zotavíte,
z jatričoch vyľiečite ráň,
v opravu prianom, bratskom cite
otvoriac lono doktorán,
a srdečnosť kde odveká,
kde nikdy nevyspela zrada,
bez dotazu, kto on, čo hľadá,
na lono to, hľa, v objem sladký
romenom láskyplnej matky
prítíliac verné sloveka...

I. kapitola

Opis chalúpky a kaštieľa; alegorické zobrazenie životného postoja ľudu a šľachty.

Jak hniezdo v lesu parutí
v úkryte košatého krovia:
v hôr neprehladnom zákutí
chalupa čuší hájnikova.
Tak bezpečne si sfúva tu,
bez prepychu, bez zforatu,
uprostred okorúhleho ľazku,
rozatom jak by na obrázku:
istejšie, pýšny nežli hraď,
čo predkov neslychaná sila
do vyše – by ho nedostať –
ošák v strachu, že by podkopali –

i tam na samorostlý sklad,
na tvrdé temá žulo-skaly
z batanov skalných postavila,
sklad večne pozoruje, číha,
– pod sebou majúc štyri kraj,
kút každý jeho, záhyb, taj –
na postup snažieb, udalosti,
na prichod dobrých i zlých hosti,
jak a čo vešit kraja kniha...

Chalupa – tá sa neľaká
nič takého. Bo nezastala
si vyzjavo na šti brehu,
nadutá vzatorom kruťolád,
nuž nemá prčiny sa báť,
že mam ju zovŕtiť, podtne pád.
Zem sama je, jej mžky kút,
no ale pevná zeme hraď,
kam údy sooje poskladala.

Pokoje a istota netrvá večne:

– Ach, zloba dovere ničide všade!

II. kapitola

Starý Čajka zomrel ako 80-ročný. Vystrojil sa ako obyčajne do lesa, sadol si na peň a „zosnul v Pánu“. Michal sa nechcel ponevrierať od gazdu ku gazdovi, obľekol si nedeľné háby a vybral sa do kaštieľa Villánovcov:

Že musel čakať hodne veľa,
kým prístup bol mu dovolený,
sa rozumie; to ináč není.
(Za jedno, ľud je iba ľud –
len čakať môže dokiaľkoľvek,
až vďaka príde vyššej voľi...)
Zaklepal teda smelo, rčzne,
súč plný sebaďovery,
vlas prilhadi, odkrášal stupa –
odchýlil krídlo u dveri
a (o krpococh sa tak ľahko stúpa)
jak stín by, tško šupnul dnuka
do veľkej, skvoštnej do svetlice.

Odvážny, šťihly, mladý zastane pred „dumúrnym, územčistým, listým“ gró-fom. Povie mu, že je hájnikovým synom, že bol na vojne a vie používať zbraň.

„Dobre teda,
vieš to i to, si mladý, záhravý –
jak smrek sa hodiš do dŕbravy,
jak jeler budeš si tam chodiť,
lež znáš-li s cudzím zaobchodiť
a neskáneš sa volákeďy?
Čo? – “

Michal mlčky sklópil zrak,
bol zarazený. Tvárou mrak
zamenil takej zápyr studu.

III. kapitola

Michal dostane miesto, nebojí sa roboty, je rád, že má strechu nad hlavou ešte kvôli niekomu:

... poznal dievenku
tak rúču ako kvietok z jara,
jak kvietok, nie však makový,
s rúňž prvý van je hokový,
lež čerstvý, záhravý, jak vzduch zránu,
tak jak ho vychovala stráža.
V tom známom domku byva priťve,
obhnanom plôtku patyčou,
u boku dobrych rodičov,
čo chránia ju jak oči v hlave.

Prišla jar a bola svadba, mladý pár sa nastahoval do horárne.

IV. kapitola

Rozprávač uvažuje, čo je potrebné k šťastiu:

Soci nazdá sa, že k zitiu blahu
je treba zbytok ošekých vecí:
skvost, prepých, nádhera a hoj,
dážd zlna, požehnaní prvoal –
hneď v spinku, o čom človek sníval;
To však omyl. – Blaho pracé
vždy má malo poďmienky,
a narozd, že je klenotom,
čo najviac očí životom,
napospol skrovne boli predsi.
– Sú šťastní mladi Čajkovia,
je, prvova, doba medova –

Ni nevedia, jak miznú dni,
len keď tu mrk, ich bez pomoci,
a po rozkosnej, sladkej noci
keď opätne sa rozvidni –
len to, čo zazna: skory prechod –
a z borby tmy s dňom čujú vzduchot...

V. kapitola

Mladi Čajkovci idú do kostola, popredku Hanka v krásnom kroji, ktorý autor poeticky opisuje. Hanka je nezvyčajne mlčanlivá, rozpráva mužovi, že stále myslí na zlý sen, v ktorom ju ohrozovala obluda. V kostole sa zahlbila do modlitby a:

Prez závoj skrúšnosti vonný,
prez kadidlo, čo v strop sa roní –
nie, nebadala, nezidala,
zo stolice tam hášou mreži
čo prednli sa ako stréla
a strehotali: oči vltče –

VI. kapitola

Pieseň o láske.

VII. kapitola

Úvaha o šlachte a lude.

Majetná šlachta čudne hospodári, namiesto pokroku a blahobytu mnohé rody vyšli na bubon a „pysňný rodostrom“ zostal biedny a ošarpaný. Roznadhovanie, spupnosť, ľahkomyselnosť vedie k pripasti a k zatrateniu. Kam svet speje? Z ľudí sa stávajú krkavci.

Ó, bludi Ó, podrod, hlúpy sen!
Ó, koľko krmilcov a kani!
Ó, koľko krkavcov tu krúče
a krúži v strehu kol a kol...

Kto sa má zastat ľudu, na ktorý sa vrtajú ako ďavci?

Poveďia: – ľud sám si na vine
za svoje bôrgy, handry, štriny,
za brloh, vo ktorom sa vŕtla,
čnuď bytu svojho, nízky lós,
mrav drsný, v suk jalovca stuhly –
nech, keď má robiť, nazahala,
nech vetché nepopiera uhly...

Lud chce žiť, ale v spoločnosti už niet sily, ktorá by mu chcela pomôcť:

*Sám zostal, jak to pohne kriekla,
sám – ostré, bledé dieťa,
čo skoro k zúšii zmlka;
zaznali ste ho úplne,
odríkli sa ho, odstrčili...
i nie die, že sa poľka,
že klesá, padá v zradnej chvíli.*

*Nie, nezleží na lude
vám omakovejším menom, rodom.
O jeho čiernom osude
ak poveríte mimochodom,
nuž najviac v posmech sa to stávo;
vy znáte ho len pohaniť:*

Michal si pochtivo vykonáva hájnické povinnosti, má potýčku s drevoruba-
čom, ale sa pomeria.

Hanka zostala doma sama. Perie na potoku:

*I jak perie v nárazu
(deň hodne je už pokročilý)
a potok hučí v strminách:
tu znamenadania, odrazu,
na bujných, skočných koninách
dva jazdci z hôr sa vyronili...
„A, zora,“ splenal, „kriekok brňal!
Nuž tys sa bola nalakala;
mňa azdaj? Či tá urečiem?
Na horách byvať, a sa bať:
jak čudno, smiešne! – Pod ľem sem,
ja vedel bych ti ducha dať!
Viem, hostov mlieo v horskej tani –
niet ani s kým sa zhovárať;
jak hlupo sem sa zahtrvať,
jak škoda ta tu v dívej hore!“*

Hanka veľmi stroho odpovedá, Artuš sa tvári, že ho zaujíma, ako žijú, či im
nič nechýba. Pýta si vody a do krdiažka hádže zlatky. Hanka ich hodi do poto-
ka. Chce sa Miška opýtať, kto boli tí dvaja, ale jemu sa o tom nechce rozprávať.

VIII. kapitola

Úvaha o plynutí času.

Nastal „malin čas“. Osem maliarok spieva piesne.

Deťi prišli na maliny. Hanka je k nim mlá, dá im zajest. Len čo deti odišli,
objavil sa Artuš – už sám. Hanka mu v zlosti vypovie, čo si o ňom mysľ, je
urazená, že si k nej dovoluje, lebo je len hájnicka. Zavrela mu dvere pred no-
som, začul len jej smiech.

Už si povie, že sa postážuje Michalovi, ale nechce žalovať, ako malé dieťa,
bojí sa, že sa Mišo bude hnevať.

IX. kapitola

Polovnické piesne.

Krásna jeseň v hore:

*Na stránke jakby ohne zlietli:
dvoranou plesu do kola
snel každá soľeti, plápolá;
i lísky v ruže porozkoctli.*

Je polovnicka, Artuš vyvolá konflikt s Michalom a udrie ho po tvári. Michala
to škvelo:

Lež darmo: Onen jeho pán.

Objavil sa jeseň desaťpárožiak a Artuš Michala vyslal za ním. On sám sa
vydal na iný „lov“.

Obišiel dhalupu, priktrádal sa a vkročil do domu. Hanka sa bráni:

*„Hohó!“ vresknú, „okovaní!
Ja nezdoláť ťa, potvoru!?
Ba prisám – “ znova neochable
boj podujmal k imoru.
„Stoj!“ krikla žena rozziarená,
„spáti! Netkni sa ma, hnusný diable!
Na Boha zručn spojtu vec,
ty mltíš, bych sa prehešľa!
Vidzi!“ z klina schraatla záražec –
„Ak neustaneš, jak som žena,
viac neprekročíš toho prahu,
bezbožník... varuj!“ Postupnutie –
„Lad! Amazonka roztonilá –“
„Hachi! – Zbojniči! – Tu máš napokon...“
Pán Artuš zrklenul, schváľ dute,
zovávoral – skýdol na podlahu –*

„Juf“! – Hanka desnú koňbu uzniesla,
„Krv! – Pomoc! Miskol – On mrie, on –
Moj bože, čo som urobil!...“
a krčovite cez prah sklesla.

Michal ju našiel omdletú na prahu. Prinútil ju, pomätenú z hrozného zážitku, prisahať, že nevyzradí, kto Artuša zabil. Na druhý deň sa išiel oznámiť súdu.

X. kapitola

Zloba si našla cestu k Čajkovcom.

Hanka sa vrátila k rodičom, otec ťažko niesol, že je Michalovou ženou, matka bola miernejšia, ale onedlho umrela. Hanka prišla o rozum, chodila po kraji v plachtčke, strapatá, „tvár hrozná“.

XI. kapitola

Deň „zauverného prečtenia“.

Michal, hoci pod prisahou, chráni česť svojej ženy a stále tvrdí, že Artuša zabil. Do súdnej siene vstupuje pomätená Hanka:

„Ja pána sklada...“

Súd vyriekol:

„Spor Boh rozsúdil!“

XII. kapitola

Piesne.

XIII. kapitola

Úvaha o utrpení pomätenej.

Život Čajkovcov je v troskách.

Raz po búrke sa Michal túlal horou a zbadal, že rieka stihla most. Odrazu začul, že po ceste ide kočiár. Michal beží, kričí a koč našťastie zastane. V kočiari je starý Villáni s dcérou, pýta sa, kto ho zachránil:

„A kto si?“ okríkol ho pán.

„Som Mišo Čajka.“ „Ah-tu, to ty?“

zajáknul ako omrktený.

„A čo chceš?“ – vzlyknul od tesknoty –

„Čo? Povedz?“ dodal nevrle.

„Nič nechcem, nič ver“, božachráni!“

– tak Michal – „vašej od štedroty,
len prosím vrúcne, pre päť rán

Kristových! akže urazený
vám nebráni v kom otca cit:
udajte svoje odpustenie.“

Grof odpovedá:

„Zbohom! – Odpuštam – ...“

XIV. kapitola

Pieseň hviezd.

XV. kapitola

Čajkovci sú opäť v horárni:

– O chrňu zase vidieť Hanku
vo dverách v inom ikone:
dieltko niesla na lone,
precitlo z anjelského spánku...

Zlo pomnulo:

Tak tešia sa, hľa, z ratolesti...
I javor zurní o ich štesti...

Zbohom: Rozlúčka s lesmi:

Pozdravujem vás, lesy, hory,
pri odobierke nastokrati!
Zauj žiotoa ma prstne choroby,
zve starosť tvrdí na posiat –
no i tam budem sponúnať...

Forma: Verš 8 a 9-slabičný, jambický.

Autor využíva lyrický opis (opis chalupy a kaštieľa je zároveň porovnaním životného postoja ľudu a šľachty), reflexie (o šťastí, o ľude a jeho údele atď.), vyrníká v živom dialógu, ktorý pripomína dramatický text.

Z trópop a figúr vyberáme:

Metafora (prenesenie významu slova na základe vonkajšej podobnosti):

známnila lož; mŕtvoje bôl

Personifikácia (zosobnenie):

hymnatica toľ len prešla dolinou

*jagotné utráčajúc lica
chalupa – tá sa nelaká*

Prirovnanie:

noc ako v roľnu

jak hniezdo v tesnu paruti (chalupa čuší)

Zvukomalba:

Ó, kolko krakavcov tu kráče

(k k krk kr)

Hučí potok, hučí tu v smreči, tam v buči

(h ě h ě ě ě ě)

Anafora (opakovanie tých istých slov na začiatku veršov):

Vy k žitiu privediete zas,

Vy uzkriesite, vy zobavíte

Pleonazmus (opakovanie tých istých alebo významovo podobných slov):

Pozdravujem vás, lesy, hory

čo mrcha svet v nás skodrí, zmorí

Hyperbola (zveličovanie):

Len okamih tam pobudnutia,

už mŕtve bôl, už slabní putá...

Klimax (stupňovanie významu po sebe nasledujúcich slov):

mŕtve bôl

slabní putá

tlak roľneje

ožívajú nádeje

(najslabší význam)

Antiklimax (zoslabovanie významu po sebe nasledujúcich slov):

(najslabší význam)

vy k žitiu privediete

uzkriesite

zotavíte

vyliečite z rán

Jazyk diela

Postavy a prostredia sú rozlíšené jazykom, napr. deti, ktoré oberajú maliny, hovoria dialektom (*jel* = jedol), na súde sa stretáme s právnickými termínmi a bohemizmami (*jakosť, prejal, prisediaci*).

Upútať hviezdoslavovské novotvary:

van – zãvan

hviezãka – hviezdãka

ãejimlad – mladã ãejãna

Použitã literãtura: Hviezdoslav, P. O.: Hãjnãkova žena. Bratislava: Tatran, 1975.